

25.11.2022

Група № 23

Мегей А.В.

Історія України

Урок № 9-10

Тема: Культура в роки війни

Мета: охарактеризувати розвиток української культури в роки війни. Розкрити, яким був внесок української творчої інтелігенції у перемогу над нацизмом. Познакомити учнів з основними здобутками української культури в роки Другої світової війни. Формувати інтерес учнів до культурних надбань українського народу. Виховувати високі моральні якості на кращих зразках національної культури.

Хід уроку

1. Освіта і наука УРСР у роки війни.

Війна стала великим випробуванням для української науки і культури. Вона руйнувала історичне надбання українського народу, завдавала великої шкоди історичним пам'яткам, освіті, науці, мистецтву.

Обставини воєнного часу змусили евакуювати школи України у східні райони СРСР, де в місцях компактного проживання українців відкривалися школи з українською мовою навчання. Майже 5,5 тис. українських педагогів працювали в Саратовській, Куйбишевській, Сталінградській, Новосибірській, Пермській, Свердловській, Омській областях РРФСР та Середній Азії. Тут функціонували близько ста загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання.

Із початком війни припинили свою діяльність і були евакуйовані в глибинні райони СРСР вищі навчальні заклади. Частково відновити їх роботу вдалося тільки 1942 р.: у Казахстані розпочав роботу об'єднаний український університет у складі Київського та Харківського університетів, Одеський університет у Туркменії. Наукові установи України також було перебазовано у східні райони СРСР. Більшість підрозділів Академії наук УРСР та її Президія розміщувалися в Уфі (з 1943 р. — у Москві). Поєднуючи свої зусилля з ученими і науковцями інших республік, представники української науки брали активну участь у розробці нових видів озброєння. У роки війни тематика багатьох інститутів була орієнтована на потреби воєнного часу.

При президії АН УРСР був створений Науково-технічний комітет сприяння обороні, який очолив президент АН УРСР О. Богомолець.

На оборонні програми працювали вісім лабораторій фізико-технічного інституту АН УРСР. Вони розробляли військові прилади для авіації, радіолокації і пеленгування. Інститут чорної металургії випробував бойові якості артилерійських систем. Інститут будівельної механіки виконував завдання командування ВПС. Науковці Інституту електрозварювання АН УРСР на чолі з відомим ученим Є. Патоним розробили метод автоматичного дугового зварювання під флюсом, який застосовували під час збирання корпусів танків, що покращило якість танків та швидкість їх виробництва. Завдяки цьому радянська танкова промисловість випустила танків у два рази більше, ніж Німеччина (102 тис. проти 48).

Академік О. Богомолець разом із колегами Інституту клінічної фізіології винайшов сироватку для лікування ран. Тільки за 1943 р. її було виготовлено 3 млн доз препарату. Учені Інституту біохімії АН УРСР (академік О. Палладій) створили препарат для згортання крові. У Новосибірську діяв інститут-госпіталь із діагностики і терапії проникаючих поранень грудної клітки. Завдяки розробленим новим методам лікування вдалося значно скоротити смертність серед поранених. Група наукових працівників клінічної медицини під керівництвом академіка М. Стражеско, досліджуючи інфекцію і сепсис ран, удосконалили систему лікування, завдяки якій вдалося врятувати сотні тисяч бійців. Хірург-офтальмолог академік В. Філатов очолив у Ташкенті Український інститут хвороб ока, успішно здійснював операції на рогівці ока і тим самим урятував зір багатьом пораненим бійцям.

Великим був внесок і вчених-суспільствознавців, головним завданням яких було зміцнення морального духу народу та армії.

На визволених територіях відновлювали роботу школи, вищі навчальні заклади, підрозділи АН УРСР. Мільйони дітей, а також доросле населення сіли за парти, велика кількість молоді заповнила студентські аудиторії вузів. У 1945 р. в Україні стали до ладу 30,5 тис. шкіл, 154 вищі навчальні заклади, сотні середніх спеціальних навчальних закладів. Відновлюються науково-дослідні інститути системи Академії наук України, утворюється ряд нових, зокрема в галузі кібернетики. Інститут мови та літератури в 1945 р. видає «Нариси історії української літератури», проте вже через рік приймається розгромна постанова ЦК КП(б)У про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в

зазначеному нарисі. Постанова засуджувала «прояви ворожих буржуазно-націоналістичних тенденцій» у дослідженні літературних процесів.

2. Внесок українських діячів культури в перемогу над ворогом.

Вагомий внесок у розгром фашистських загарбників належить українській літературі та мистецтву. На фронт добровільно відправилися А. Головка, І. Ле, С. Скляренко, Я. Качура, Л. Первомайський, П. Усенко та інші. Загалом 109 з 200 членів Спілки письменників України були на фронтах. Загинув кожен четвертий. За роки війни українські письменники написали понад 120 книжок, збірок, брошур. В основному українські письменники працювали військовими кореспондентами, редакторами 50 фронтових видань (газет, фронтових листків).

31 липня 1941 р. вийшов перший номер газети «За радянську Україну!», призначеної для партизанів. До редколегії газети входили М. Бажан, В. Васильківська, А. Корнійчук.

Військовим кореспондентом газети «Красная Армия», потім — «Известия» був О. Довженко, що добровільно прибув на Південно-Західний фронт. За воєнні заслуги він був нагороджений орденом Бойового Червоного Прапора.

У роки війни публіцистика стала головною зброєю майстрів слова. О. Довженко опублікував у цей час глибоко реалістичні твори «Перед боєм», «Мати» (1943). У трагічні дні гітлерівської навали були створені незабутні кінострічки О. Довженка «Битва за нашу Радянську Україну» (1943), «Перемога на Правобережній Україні» (1945). Улітку 1943 р. була завершена одна з головних робіт великого митця — «Україна в огні», яка викликала гостру критику сталінського керівництва.

Героїко-патріотичні теми знайшли своє віддзеркалення у творах М. Бажана «Клятва», «Данило Галицький», П. Тичини «Йдемо на бій», «Перемагають і жить!», М. Рильського «Слово про рідну матір», А. Малишка «Україно моя», В. Сосюри, О. Корнійчука, що піднімали бойовий дух бійців і командирів, надихали їх на героїчні вчинки.

Тема захисту вітчизни стала основою творчості українських художників. Вони працювали над створенням плакатів, листівок, карикатур*.

Понад 100 фронтових концертних бригад, до яких входили відомі актори українського театру З. Гайдай, І. Паторжинський, П. Вірський, Ю. Тимошенко, Ю. Березін та інші, були відряджені на фронт. Із великою віддачею працювали творчі колективи майже 50 евакуйованих з України театрів. Основна увага приділялась виступам у військових частинах, госпіталях, колгоспах, на заводах і фабриках.

У ці роки патріотичні твори написали композитори Ю. Мейтус, К. Данькевич, художники М. Дерегус, О. Шовкуненко, М. Глущенко. Сотні бойових кілометрів пройшов по німецьких тилах разом з українськими партизанами фотокореспондент Я. Давидзон. Його фотоархів залишив для нащадків героїчну галерею відважних командирів і рядових бійців.

Велику роль у мобілізації й піднятті бойового духу населення на боротьбу з фашизмом справляло радіо. Воно ставало джерелом достовірної інформації на фронтах для громадян, що мешкали на окупованих територіях. У листопаді 1941 р. почали роботу українські радіостанції ім. Т. Шевченка в Саратові та «Радянська Україна» в Москві. У 1942 р. розпочала віщання радіостанція «Партизанка». Із 1943 р. у прифронтовій смузі стала працювати пересувна радіостанція «Дніпро».

Не припинила своє існування преса. У тилу видавалися українські республіканські газети «Комуніст» (з 1943 р. «Радянська Україна») та «Советская Украина» (з 1944 р. — «Правда України»), «Література і мистецтво» та журнали «Україна», «Українська література» та інші.

У роки війни важливим ідеологічним засобом стало кіно. Документальна хроніка яскраво доповнювала інформацію газет та радіо. Не припинялось і створення художніх фільмів. Евакуйовані Київська та Одеська кіностудії створили фільми «Олександр Пархоменко», «Як гартувалася сталь», «Партизани в степах України» та інші. У 1943 р. режисер Марк Донской зняв фільм «Райдуга» за однойменною повістю Банди Басилевської. Цей фільм став найкращим досягненням українського художнього кіно повоєнного часу. Картина одержала премію Академії кіномистецтва США «Оскара», а в 1946 р. була удостоєна Державної премії СРСР.

* Показ репродукцій плакатів: О. Олександров «Роздаavimo фашистську гадину!» (1941); серія В. Касіяна «Гнів Шевченка — зброя перемоги» (1942—1943), «У бій, слов'яни», «У фашистській неволі»; В. Корецький «Воїн Червоної Армії, врятуй»; В. Литвиненко «Україна вільна!» (1944).

Українська культура в роки Другої світової війни виховувала почуття любові до України й ненависті до загарбників, розкривала історичне значення боротьби з нацизмом.

Після звільнення України в обласних та районних центрах відновлювали роботу місцеві театри, у пристосованих приміщеннях розпочинали демонструвати кінофільми. Виходили місцеві газети, починали працювати обласні та районні бібліотеки, налагоджувалася робота видавництв тощо.

3. Розвиток культури на окупованих територіях. Нищення окупантами української культури.

Нацистсько-німецька окупація нанесла велику шкоду розвитку української культури. Нова влада дозволяла в Україні тільки початкову освіту для дітей віком від 9 до 12 років. Українська молодь була позбавлена можливості одержати повноцінну вищу освіту. Невимовне обурення серед українців Галичини викликала заборона на існування Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

Трагедією для України стало пограбування нацистами її культурних цінностей. Спеціальна інструкція, яка надійшла з Берліна до окупованих областей, повідомляла: «Як тільки війська займуть яке-небудь велике місто, негайно туди виїждять начальники спецкоманд з різними спеціалістами. Вони оглядають музеї, картинні галереї, виставки, культурні й художні установи, з'ясовують, у якому стані вони перебувають, і конфіскують усе, що становить цінність». За матеріалами Державної Надзвичайної Комісії по розслідуванню злочинів нацистських загарбників було встановлено: в Україні окупанти зруйнували 151 музей, 9 тис. клубних приміщень, 660 кінотеатрів, 110 корпусів вузів, понад 8 тис. шкіл, 62 театральні приміщення, вивезли до Німеччини 330 тис. найцінніших музейних експонатів та понад 50 млн книг. Зруйновано і пошкоджено велику кількість пам'ятників архітектури. Жертвами нацистського «нового порядку» стали відомі представники української інтелігенції І. Рогач, О. Теліга, О. Кандиба (Ольжич) та багато інших.

Отже, ані тяжкі роки війни, ані величезні втрати, ані фашистський «новий порядок» не припинили культурний розвиток України. Інтелектуальна міць українського народу, його література і мистецтво не схилилися перед наступом фашизму. Культура народу в умовах війни надійно служила його самозбереженню, утвердженню гуманістичних ідеалів.

Мобілізаційний потенціал засобів культури і патріотизм митців був використаний сталінським режимом для перемоги над ворогом. Тільки скінчилась війна, українська культура зазнала від сталінського режиму нових руйнувань і репресій.

Питання для самоперевірки

- 1) Назвіть здобутки українських учених у роки війни.
- 2) Як можна схарактеризувати внесок українських митців у перемогу над ворогом?
- 3) Якими були наслідки гітлерівської окупації для української культури?

Домашнє завдання:

- 1) Написати конспект
- 2) Дати відповіді на питання для самоперевірки

Рекомендована література до теми:

1. Власов В.С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В.С. Власов, С.В. Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 256 с.4
2. Бурнейко І.О., Хлібовська Г.М., Крижановська М.Є., Наумчук О.В. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. – Тернопіль: Астон, 2018. – 256 с.

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати номер групи, назву навчальної дисципліни, номер уроку, ПІБ.